

Ks. Kazimierz Rulka*

**Z 49 LAT PRACY DUSZPASTERSKIEJ 14 LAT W SZADKU
– KS. EDWARD LIDTKE**

Po ks. Janie S. Żaku, który był proboszczem w Szadku w latach 1923–1934, a którego działalność w tej parafii została przedstawiona w poprzednim tomie „Biuletynu Szadkowskiego”¹, w 1934 r. przybył do tego miasta ks. Edward Lidtke, który prowadził tutaj duszpasterstwo przez prawie 14 lat. Miał już za sobą lata nauki, oraz 32 lata pracy duszpasterskiej w diecezji włocławskiej, najpierw jako wikariusz i prefekt, a potem proboszcz (20 lat).

Ponieważ akta personalne ks. Edwarda Lidtke, przechowywane w archiwum Kurii Diecezjalnej Włocławskiej, spaliły się podczas pożaru pałacu biskupiego, wywołanego ostrzałem Włocławka przez bolszewików w 1920 r., pierwsze lata jego życia i młodości znamy wyłącznie z własnoręcznie przez niego napisanego w tymże roku życiorysu.

Urodził się 3 września 1879 r. w osadzie Bełchatów (byłej guberni piotrkowskiej), należącej wówczas do diecezji kujawsko-kaliskiej (włocławskiej), jako pierworodny syn Karola i Marii z Felkerów, rodziny – jak wskazują rodowe nazwiska ojca i matki – o korzeniach niemieckich. Ojciec, z zawodu farbiarz, był luteraninem, a matka – katoliczką, urodzoną również z małżeństwa mieszanego. Ślub rodziców odbył się w kościele protestanckim. Przed ślubem zawarli oni umowę, że synowie będą wychowywani w wyznaniu ojca, a córki w wyznaniu matki. Na skutek tego w tydzień po urodzeniu Edward został ochrzczony przez pastora E. Fiedlera w Bełchatowie.

W 1885 r., mając 6 lat, został posłany na naukę do szkoły ewangelickiej prowadzonej przy zborze (kantoratu), którą ukończył po 3 latach. Następnie ojciec, obawiając się, by syn nie uległ wpływowi otoczenia katolickiego, wywiózł go do Koła, gdzie umieścił go na stacji u swojej rodziny i oddał do

* Ks. Kazimierz Rulka, mgr, dyrektor Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku.

¹ Zob. K. Rulka, *Ks. Jan Stanisław Żak, proboszcz w Szadku*, „Biuletyn Szadkowski” 2008, t. 8, s. 31–47.

gimnazjum realnego (szkoła czteroklasowa z klasą wstępną), którego dyrektorem w latach 1885–1897 był Mieczysław Rawita-Witanowski, kandydat nauk historyczno-filologicznych Uniwersytetu Petersburskiego². Tu przebywał tylko przez rok, matka bowiem wymogła na ojcu, by Edward uczył się bliżej domu rodzinnego. Został więc przeniesiony do Piotrkowa do tzw. „Aleksandrówki” o kursie sześcioletnim. W szkole tej nie uczęszczał na naukę religii luterańskiej. Będąc na kursie trzecim, w tajemnicy przed swym ojcem (zmarł w 1893 r.), poprosił prefekta ks. Józefa Gogolewskiego, aby mógł uczęszczać na lekcje religii katolickiej, na co ten zgodził się, a władza szkolna nie zwracała na to uwagi. W 1893 r., będąc na czwartym kursie, przystąpił do sakramentów w kościele poddominikańskim w Piotrkowie. W 1895 r. ukończył szkołę aleksandrowską. Miał zamiar wstąpić do seminarium duchownego, ale stanął temu na przeszkodzie brak znajomości łaciny.

Wobec tego przez 2 lata z przerwami uczył się tego języka prywatnie i w 1897 r. został przyjęty do seminarium duchownego we Włocławku. Dyspensę *ab irregularitate* (przeszkody uniemożliwiającej włączenie do stanu duchownego z powodu pochodzenia z rodziny akatolickiej) otrzymał będąc na kursie drugim (1898/1899)³. Przez cały czas pobytu w seminarium profesorowie nie zgłaszali żadnych zastrzeżeń co do jego postępów w nauce oraz pilności i sprawowania. Święcenia diakonatu otrzymał 4 sierpnia 1901 r. W tymże roku, mając już ukończony kurs czwarty, został wytypowany przez sesję profesorów na dalsze studia do Akademii Duchownej w Petersburgu, które odbywał jako stypendysta⁴. Jednak z powodu słabego zdrowia, po zdaniu egzaminów na kurs drugi, poprosił władzę diecezjalną o pozwolenie na przerwanie studiów w Petersburgu. Został wyświęcony na kapłana 29 czerwca 1902 r. Profesorowie włocławscy zdecydowali jednak, że nie zwalnia go to z obowiązku złożenia egzaminów końcowych (maturalnych) w seminarium⁵.

Po święceniach pracował najpierw przez 11,5 roku jako wikariusz kolejno na trzech placówkach. Przez 4,5 roku spełniał obowiązki wikariusza w Pabianicach (1902–1907). W lutym 1907 r. został przeniesiony z Pabianic na wikariat do Brudzewa kolskiego, a jednocześnie upoważniony do spełniania obowiązków wikariusza parafii św. Mikołaja w Kaliszu i mianowany notariuszem przy foralnym konsystorzu (odpowiednik dzisiejszej kurii diecezjalnej) kaliskim⁶,

² Zob. M. Rawita-Witanowski, *Wielkopolskie miasto Koło – jego przeszłość i pamiątki*, Piotrków 1912, s. 159–161.

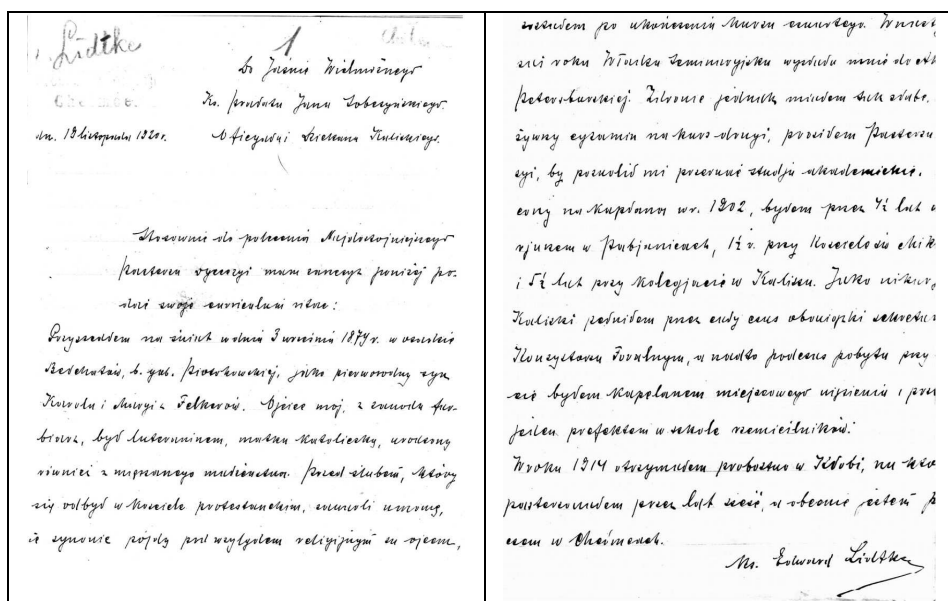
³ *Liber actorum in Seminario Wladislav[iense] 1883–1903*, k. 73 (kserok. rękopisu w Bibl. Sem. Włocł., sygn. WŁ 83).

⁴ Tamże, k. 85.

⁵ Tamże, k. 89.

⁶ „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” 1907, t. 1, s. 60. W zaborze rosyjskim władze kościelne nieraz stosowały taką praktykę, aby ominąć uciążliwe dla Kościoła postanowienia ustawodawstwa moskiewskiego. Ponieważ większe parafie miały przydzielone etaty wikariu-

a w kwietniu tegoż roku został mianowany także formalnie wikariuszem parafii św. Mikołaja w Kaliszu⁷. Rok później, w maju 1908 r., został przeniesiony do parafii Wniebowzięcia Najśw. Maryi Panny (kolegiackiej) w tymże mieście⁸. Ponadto w czasie pobytu w kolegiacie był kapłanem kontraktowym miejscowego więzienia (1910–1911)⁹ i przez rok prefektem w szkole rzemieślniczej¹⁰. W sumie przepracował w Kaliszu 7 lat.

Fot. 1. Fragment własnoręcznie napisanego życiorysu ks. Edwarda Lidtke; pierwsza i ostatnia strona (u dołu podpis)

Źródło: Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Akta ks. Edwarda Lidtke, sygn. pers. 180, k. 1–2.

W 1914 r. ks. Lidtke otrzymał pierwszą samodzielną placówkę duszpasterską. Już w kwietniu tegoż roku w czasopiśmie oficjalnym Kurii Diecezjalnej ogłoszono, że został mianowany proboszczem w Złotkowie (parafia

szowskie, za które wikariusze pobierali pensję rządową, władze kościelne nieraz formalnie przydelały taki etat jakiemuś kapłanowi, który jako potrzebniejszy gdzie indziej, był tam kierowany; tam faktycznie przebywał i tam pracował.

⁷ „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” 1907, t. 1, s. 126.

⁸ „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” 1908, t. 2, s. 154.

⁹ K. Bedyński, *Postługa niektórych kapłanów więziennych do 1953 r. na terenie obecnej diecezji kaliskiej*, [w:] *Rola nowo powstałych parafii w kształtowaniu postaw moralnych i patriotycznych w środowisku wielkomiejskim na podstawie parafii św. Ap. Piotra i Pawła w Kaliszu*, Kalisz 2007, s. 115.

¹⁰ Archiwum Diecezjalne we Włocławku (ADW), Akta personalne ks. Edwarda Lidtke, sygn. pers. 180, k. 1–2.

w dekanacie słupeckim)¹¹. Ostatecznie jednak, z nieznanych powodów, nie objął tej placówki.

W Kłobi (1914–1920)

W maju 1914 r. ks. Lidtke otrzymał nominację na proboszcza w parafii Kłobia¹² na Kujawach, która należała wówczas do dekanatu włocławskiego, a w 1918 r. została przeniesiona do dekanatu Brześć Kujawski. Pracował w niej 6 lat (do 1920 r). Była to parafia wiejska, licząca w 1914 r. nieco ponad 1018 katolików¹³, która do końca pasterzowania tu księdza Lidtke zwiększyła się dość znacznie – do 1600 wiernych¹⁴. Miała nowy kościół murowany pw. św. Wojciecha, wzniesiony w 1888 r., z obrazem Matki Bożej Bolesnej czczonym przez wiernych jako słyńcy łaskami.

Księdzu Lidtke przypadło kierować tą parafią w latach I wojny światowej, co znacznie utrudniało zarówno prowadzenie normalnego duszpasterstwa, jak i jakichkolwiek inwestycji gospodarczych. W duszpasterstwie tego czasu kapłani, zgodnie z zaleceniem biskupa włocławskiego Stanisława Zdzitowieckiego, szczególnie nawoływali wiernych do zachowania spokoju i neutralności wobec walczących stron, a także organizowali nabożeństwa pokutne oraz o uproszenie pokoju¹⁵. Parafia poniosła straty materialne, a szczególnie dotkliwą było zabranie przez Niemców dzwonów¹⁶. Zostały one ponownie sprawione dopiero kilkanaście lat później, przez jednego z następców księdza Lidtke (ks. Józefa Pyzdrowskiego).

W Chełmcach (1920–1924)

Przejście księdza Lidtke do Chełmc k. Kalisza było sporym awansem. Była to bowiem parafia dość duża, licząca ponad 4 tys. wiernych. Oprócz kościoła parafialnego miała jeszcze murowaną kaplicę na cmentarzu¹⁷. Ks. Lidtke był tutaj proboszczem przez 4 lata (9 kwietnia 1920 – 18 marca 1924). Zgodnie z tradycją został powitany 9 kwietnia 1920 r. na granicy parafii przez grupę

¹¹ *Zmiany personalne*, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” 1914, t. 8, s. 110.

¹² *Zmiany personalne*, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” 1914, t. 8, s. 147.

¹³ „Catalogus ecclesiarum... dioecesis Wladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini” 1915, s. 27.

¹⁴ „Catalogus ecclesiarum... dioecesis Wladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini” 1920, s. 44.

¹⁵ Zob. np. „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” 1914, t. 8, s. 276–277, 280.

¹⁶ ADWł, Akta parafii Kłobia (1920–1938), sygn. par. 96, k. 66.

¹⁷ „Catalogus ecclesiarum... dioecesis Wladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini” 1923, s. 46.

parafian wraz z posłem do Sejmu Rzeczypospolitej, gospodarzem z Saczyna, Szczepanem Piechotą. Oprócz zwykłej pracy duszpasterskiej zajął się także sprawami gospodarczymi parafii. Ponieważ stan techniczny świątyni parafialnej, wzniesionej niespełna 30 lat temu, i jej wyposażenie, a także plebania nie budziły zastrzeżeń, zajął się wykończeniem budynku gospodarczego, którego mury zostały wzniesione w czasie I wojny światowej, ale nie zostały dotychczas pokryte dachem. Z inspiracji proboszcza dozór kościelny nałożył na parafian obowiązkową składkę. Dzięki tym postanowieniom już w lipcu 1920 r. budynek inwentarski został wykończony. Zresztą trzeba było się bardzo spieszyć z powodu galopującej wówczas inflacji pieniądza. Poza tym należało pokonać inne trudności. Tak o tym wspominał ks. Lidtke w podsumowaniu swojej pracy w Chełmcach: *Bywało tak, że z wyznaczonych 20 furmanek przyjeżdżały 3 lub 4, a z sześciu zamówionych ludzi do pomocy przychodził jeden człowiek lub też nikt.*

Drugą ważną sprawą w parafii Chełmce było uregulowanie cmentarza. Specjalnie powołana komisja w 1919 r. orzekła, że stary cmentarz – przepełniony grobami – i nabyty (na nazwisko prywatne) dwumorgowy teren na jego poszerzenie, położony po zachodniej stronie starego, nie nadają się na grzebanie zmarłych, i postulowała utworzenie nowego poza obrębem wsi parafialnej. Wobec braku zainteresowania dla tej sprawy ze strony gminy Chełmce, proboszcz ks. Lidtke, wraz z dozorem kościelnym, wystarał się w 1921 r. o odpowiednie pozwolenia na grzebanie zmarłych w zachodniej części poszerzonego cmentarza; jednocześnie uregulowano notarialnie sprawę własności tego gruntu. W 1922 r. wykonano nowe ogrodzenie cmentarza: starej części z siatki drucianej na podmurówce, nowej – z siatki drucianej na słupach akacyjnych.

Był inicjatorem i współzałożycielem w 1923 r. Spółki Handlowej w Chełmcach, która po okresie borykania się z trudnościami finansowymi w latach powszechnej inflacji, w połowie lat dwudziestych XX w. ustabilizowała swą działalność i przynosiła znaczne dochody.

Jako proboszcz, będąc zarazem prezesem miejscowej straży ogniowej, zainicjował utworzenie przy niej orkiestry dętej. W październiku 1922 r. zakupiono 14 instrumentów dętych i w wigilię Bożego Narodzenia 1922 r. orkiestra wystąpiła po raz pierwszy publicznie na mszy pasterskiej.

W parafii Chełmce przyszło księdzu Lidtke wraz z parafianami przeżywać ważne wydarzenia związane z dziejami Polski. Rok 1920 był czasem wojny polsko-bolszewickiej i zarówno proboszcz, jak i parafianie pilnie nasłuchiwali wiadomości z frontu. Według zapisu księdza Lidtke, reakcje ludności były różne: *Jedni nie dowierzają temu, co piszą gazety; inni, a tych jest najwięcej, głośno rozprawiają, że bolszewików lud obawiać się nie potrzebuje, gdyż oni są ludu biednego przyjaciółmi. „Księża i szlachta” – ci tylko każą bić się z bolszewikami, bo wiedzą, że im grozi szubienica!* W kościele jednak odprawiano msze o zwycięstwo armii polskiej, a zamawiały je nawet proste kobiety wiejskie.

W parafii obchodzono także uroczyste (27 marca 1921 r.) uchwalenie nowej Konstytucji Rzeczypospolitej, z manifestacją patriotyczną, z udziałem proboszcza, posła na Sejm z ziemi kaliskiej Szczepana Piechoty, parafian i okolicznościowymi przemówieniami.

W 1922 r. (6 lutego) odprawiono nabożeństwo żałobne za zmarłego papieża Benedykta XV, a już 12 lutego tegoż roku świętowano w kościele chełmickim wybór nowego papieża. Radość była tym większa, że został nim były nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej – Achilles Ratii, który przyjął imię Piusa XI¹⁸.

W Godzieszach Wielkich (1924–1926)

Ks. Lidtke swą kandydaturę na Godziesze zgłosił 9 maja 1924 r., po śmierci proboszcza tej parafii, ks. Kajetana Krajewskiego. Godziesze były większą parafią od sąsiednich Chełmc, bo liczyły wówczas ok. 5750 katolików¹⁹, ale ks. Lidtke kierował się przede wszystkim nie jej wielkością, ale tym, że Godziesze posiadały ciepłą i jasną plebanię. Poza tym, będąc słabego zdrowia, liczył w razie potrzeby na pomoc wikariusza. Gdy się okazało, że z powodu braku księży Godziesze mogą nie mieć stałego wikariusza (i rzeczywiście tak się stało), a są w niej cztery szkoły i musiałby w nich sam nauczać religii, usiłował się wycofać, ale biskup włocławski Stanisław Zdzitowiecki nie zgodził się na to. Ostatecznie więc 10 maja 1924 r. został mianowany proboszczem w Godzieszach i objął parafię 28 maja 1924 r.²⁰ Dziekan kaliski, który go wprowadził w urząd proboszcza, zanotował: *parafianie są niezmiernie zadowoleni, że ks. Lidtke został ich proboszczem. Dając wyraz swej radości, na przyjęcie jego udekorowali kościół i plebanię i licznie zgromadzeni wyszli w procesji poza wieś na jego spotkanie*²¹.

Drewniany kościół parafialny, wybudowany w 1782 r., wymagał stałych zabiegów o zachowanie go w dobrym stanie, ale o tym jako sprawach oczywistych przekazy historyczne nie wspominają.

¹⁸ Na podstawie: S. Kęszka, *Dzieje parafii Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Chełmcach*, Kalisz 2008, s. 36–43 (autor wykorzystał przede wszystkim rękopiśmienne materiały archiwalne, zachowane w archiwum parafii Chełmce: Kronika parafii Chełmce, t. 1–3, Kronika Straży Ogniowej w Chełmcach, Kronika chóru parafii Narodzenia NMP w Chełmcach, wspomnienia ks. Edwarda Lidtke o pracy w Chełmcach); B. A. Flak, S. Kęszka (red.), *W koronie. Dziedzictwo wiary i kultury parafii pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Chełmcach*, Chełmce 2008, s. 64.

¹⁹ „Catalogus ecclesiarum... dioecesis Wladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini” 1925, s. 49.

²⁰ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 6–12; tamże, Kronika kościelna Kalisza, t. 5: 1919–1926, s. 507.

²¹ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 13.

W pierwszym rządzie ks. Lidtke starał się, zapewne z inspiracji biskupa włocławskiego, załatwić sprawę obsługi religijnej parafian mieszkających w dużej odległości od kościoła parafialnego. W 1925 r. powstała myśl utworzenia odrębnej parafii (w Kakawie Starej lub Woli Droszewskiej) z części parafii Godziesze Wielkie i Brzeziny²². Zamierzenia jednak nie zostały zrealizowane, prawdopodobnie przede wszystkim z powodu niemożności uzyskania odpowiedniej działki ziemi na pobudowanie kościoła i plebanii²³.

W trosce o majątek parafialny ks. Lidtke doprowadził do urzędowego potwierdzenia jako własności parafialnej placu przed kościołem parafialnym, na którym odbywały się jarmarki. Wywołało to pewne niepokoje wśród mieszkańców, którzy obawiali się, że w konsekwencji tej decyzji jarmarki zostaną zlikwidowane. Proboszcz jednak nie zamierzał likwidować jarmarków, ale chodziło mu jedynie o uzyskanie podstawy prawnej do tego, aby opłaty pobierane za targowisko były przeznaczane na cele kościelne²⁴.

Ponieważ w parafii Godziesze były cztery szkoły, do których uczęszczało blisko 300 dzieci, ks. Lidtke postanowił odprawiać dla nich osobno Mszę świętą. W tym celu 8 października 1924 r. prosił Kurię Diecezjalną o pozwolenie na odprawianie dwóch mszy w niedziele i święta, i zgodę taką otrzymał²⁵.

Poza obowiązkami parafialnymi spełniał także inne. I tak 7 października 1924 r., na wniosek Rady Szkolnej Okręgu Kaliskiego, został przez Kurię Diecezjalną Włocławską wyznaczony na członka Dozoru Szkolnego gminy Godziesze jako przedstawiciel Kościoła rzymskokatolickiego²⁶.

W pamięci parafian ks. Lidtke musiał zapisać się bardzo dobrze, skoro w 1930 r., na wieść, że z ich parafii odchodzi dotychczasowy proboszcz ks. Franciszek Ligenza, następca księdza Lidtke w Godzieszach, usilnie prosili biskupa włocławskiego Karola Radońskiego o zamianowanie nowym proboszczem księdza Lidtke, który *będąc przed paru laty naszym proboszczem przez swą gorliwą pracę nad zbawieniem dusz sobie powierzonych i swe serce tkliwe na nędzę ludzką – pozostawił na zawsze w sercach naszych niezatarte ślady miłości i przywiązania*. Petycję tę podpisało kilkuset parafian²⁷.

W Dembem (1926–1933)

Chociaż ks. Lidtke w parafii Godziesze – jak sam stwierdził – czuł się dobrze, to jednak skoro tylko zawakowała położona z drugiej strony Kalisza,

²² ADWł, Akta parafii Godziesze Wielkie (1921–1939), sygn. par. 65, k. 15–15v.

²³ ADWł, Akta parafii Godziesze Wielkie (1921–1939), sygn. par. 65, k. 23.

²⁴ ADWł, Akta parafii Godziesze Wielkie (1921–1939), sygn. par. 65, k. 26–27v.

²⁵ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 15.

²⁶ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 14–14v.

²⁷ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 35–37v.

parafia Dembe, po odejściu stamtąd ks. Romana Pawłowskiego, poprosił 9 czerwca 1926 r. o nią dla siebie. Główny powód, jaki podał, to ten, że chciałby pracować na mniejszej parafii niż Godziesze, w której nawet całkowicie zdrowemu kapłanowi trudno było sobie poradzić bez pomocy wikariusza. Parafia Dembe była rzeczywiście znacznie mniejsza, bo liczyła ponad 3 tys. wiernych, ale proboszcz miał tutaj do obsługi, oprócz kościoła parafialnego, kościół filialny w Zborowie i kaplicę publiczną w Kamieniu²⁸. Starania księdza Lidtke poparł u biskupa były proboszcz parafii Dembe, ks. Jan Cyranowski, który w latach 1914–1924 wybudował tu nowy kościół parafialny. Biskup przychylił się do tej prośby i 30 czerwca 1926 r. mianował księdza Lidtke proboszczem w parafii Dembe. Na podstawie tej nominacji objął on parafię Dembe 28 lipca 1926 r., wprowadzony na to stanowisko przez dziekana kaliskiego, ks. Jana Sobczyńskiego²⁹.

Proboszczowanie księdza Lidtke w Dembem przypadło na czas organizowania w Polsce, a tym samym także w diecezji wrocławskiej, Akcji Katolickiej. Wydaje się, że w tym zakresie ks. Lidtke nie zdążył zapisać na swym koncie większych osiągnięć. Wiadomo tylko, że udało mu się zorganizować Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej w Zborowie³⁰.

W zakresie prac materialnych w parafii ks. Lidtke zajął się przede wszystkim wyposażeniem wnętrza niedawno wystawionego kościoła parafialnego pw. Zwiastowania Najśw. Maryi Panny i porządkowaniem jego otoczenia (m. in. plantacja terenu i prowizoryczne ogrodzenie). Drewniana część dawnego kościoła została 1927 r. rozebrana (pozostało murowane prezbiterium), a odzyskane drewno przeznaczono częściowo na ławki w nowym kościele, budynek gospodarczy i powiększenie stodoły, a częściowo sprzedano. Zatrzaszczył się o odnowienie (pomalowanie na kolor wiśniowy i pozlócenie) oraz przeniesienie do nowego kościoła trzech starych ołtarzy barokowych, które ustawiono jako ołtarze boczne (w 1927 i 1929 r.). Odnowił ambonę, chrzcielnicę oraz sprawił potrzebne konfesjonały i ławki (w latach 1927–1930). Postarał się, aby w ramach prowadzonej w 1930 r. komasacji gruntów powiększono plac przy organistówce i przydzielono teren na powiększenie cmentarza grzebalnego (2405 m²). Wyremontował lub pobudował nowe kościelne budynki gospodarcze. Spłacił ciężące na parafii długi³¹. Funkcjonowała biblioteka parafialna³².

Zorganizował uroczystości związane z konsekracją kościoła parafialnego, której dokonał 8 maja 1928 r. bp Władysław Krynicki.

²⁸ „Catalogus ecclesiarum... dioecesis Wladislaviensis pro anno Domini” 1927, s. 50.

²⁹ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 19–23, 26.

³⁰ „Rocznik Diecezji Wrocławskiej” 1932, s. 93; 1933, s. 81.

³¹ ADWł, Akta parafii Dembe (1921–1937), sygn. par. 29, k. 24–25v, 31–31v.

³² „Rocznik Diecezji Wrocławskiej” 1932, s. 93.

Jednocześnie jeszcze przed objęciem nowej parafii, 1 lipca 1928 r., został mianowany dziekanem dekanatu koźminkowskiego, chociaż prosił biskupa, aby nie nakładał na niego tego obowiązku³³. Skoro zostało podjęte postanowienie, że w końcu 1930 r. dekanat ten zostanie zlikwidowany, biskup *w uznaniu jego zalet kapłańskich* nadał mu godność kościelną radcy duchownego z prawem używania stroju przysługującego dziekanom³⁴.

Proboszcz musiał zorganizować w 11 szkołach powszechnych funkcjonujących na terenie parafii naukę religii³⁵, którą prowadzili przeważnie nauczyciele lub specjalnie przygotowani katecheci (osoby świeckie), a kapłani uczyli osobiście religii tylko w najważniejszych szkołach. W 1932 r. (20 września) biskup polecił księdzu Lidtke podjąć osobiście nauczanie religii w publicznych szkołach powszechnych w Dembem, Kamieniu i Morawinie³⁶.

Ponadto 11 sierpnia 1926 r. został wyznaczony przez Kurię Diecezjalną do Powiatowej Rady Szkolnej w Kaliszu, chociaż on sam uważał, że *nie czuje w sobie sił odpowiednich* do pełnienia tego obowiązku. Kuria Diecezjalna jednak uważała za pożyteczne podjęcie tego obowiązku *ze względu na poziom umysłowy, zrównoważenie duchowe i gorliwość kapłańską*³⁷.

W Warcie (1933–1934)

Warta była przejściową placówką w życiu księdza Lidtke, pracował tam bowiem zaledwie nieco ponad rok. Objął tę placówkę po ks. kan. Józefie Nowickim, który był tam proboszczem ponad 8 lat (1924–1932), a w grudniu 1932 r. został mianowany proboszczem w Lubieniu Kujawskim. Nastąpiło to dość przypadkowo. Nie przyjął tej placówki ks. Franciszek Buchalski, proboszcz z pobliskich Błazsek, którego z powodu narastających konfliktów z parafianami władza diecezjalna próbowała przenieść do Warty. Ks. Lidtke, dowiedziawszy się o tym, zgłosił biskupowi wrocławskiemu Karolowi Radońskimu swoją kandydaturę na tę placówkę, jako że od pewnego czasu marzył o parafii z wikariuszem, a poza tym była to parafia miejska, licząca prawie 8 tys. wiernych³⁸. Kandydatura została zaakceptowana i 26 stycznia 1933 r. ks. Lidtke dostał nominację na proboszcza parafii Warta. Wskutek tego 17 lutego 1933 r. opuścił Dembe i przeniósł się do Warty³⁹.

³³ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 20, 24.

³⁴ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 38.

³⁵ „Rocznik Diecezji Wrocławskiej” 1932, s. 93.

³⁶ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 40.

³⁷ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 25–25v.

³⁸ „Rocznik Diecezji Wrocławskiej” 1933, s. 143.

³⁹ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 41–44.

Na sugestię biskupa Radońskiego już 28 listopada 1933 r. zrzekł się tej placówki w zamian za propozycję (konferowanie) parafii Szadek⁴⁰, ale pozostał tu jeszcze kilka miesięcy.

Nie wiemy nic konkretnego o tej krótkiej działalności księdza Lidtke w Warcie, ale on sam czuł się tam dobrze, i po odejściu z Warty pisał, że od katolickiej ludności tego miasta, którą bardzo kochał, doznał dużo życzliwości⁴¹. Było to chyba szczere wyznanie, bo także inni proboszczowie warciańscy przeważnie dobrze się tam czuli.

Jednak na koniec pracy w tej parafii spotkała go spora przykrość. W lutym 1934 r. biskupi polscy wydali list dotyczący obrony zasad chrześcijańskich⁴², który należało odczytać we wszystkich kościołach w Polsce zamiast kazania. W Warcie odczytanie tego listu zasadniczo powinno nastąpić w niedzielę Męki Pańskiej, 18 marca. Tymczasem akurat wtedy prowadzony był w parafii warciańskiej cykl nauk o sakramencie pokuty. Ks. Lidtke, nie chcąc przerywać tych nauk, odłożył odczytanie listu na niedzielę po Wielkanocy, a potem o nim zapomniał. Wkrótce musiał pożegnać Wartę i w rezultacie listu nie odczytał. Odczytany on został jedynie w kościele Bernardynów. Na skutek doniesienia, które napłynęło z parafii do biskupa wrocławskiego Karola Radońskiego, ks. Lidtke był zmuszony do tłumaczenia się i otrzymał od biskupa upomnienie, które przyjął z pokorą. Ponieważ jednak biskup uważał, że z tego powodu powstało tam wrażenie, że *P[rzewielebny] Ksiądz uległ prośbom napiętnowanych w liście organizacji*⁴³, ks. Lidtke nie omieszkiał wyjaśnić biskupowi, że żadna z wymienionych w liście organizacji *nie śmiałyby się zwrócić do niego z prośbą o nieodczytanie listu*, natomiast autorami donosu, który został złożony na niego, są zwolennicy byłego wikariusza ks. Jana Nowaka ze stowarzyszeń młodzieżowych, którzy nie mogą się pogodzić z jego odejściem z parafii i mają pretensję do księdza Lidtke, że ten nie postarał się o jego pozostawienie w Warcie⁴⁴.

Ks. Lidtke był kapłanem pokornym, potrafiącym nawet krytycznie podchodzić do swoich poczynań. W jednym z listów do biskupa wrocławskiego w 1934 r. napisał: *zawsze byłem przekonany o nieudolności wielu moich poczynań, ożywionych skądinąd najlepszymi chęciami*⁴⁵.

⁴⁰ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 45.

⁴¹ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 53.

⁴² *List pasterski biskupów polskich. O ducha chrześcijańskiego w Polsce*, „Kronika Diecezji Włocławskiej” 1934, t. 28, s. 65–76.

⁴³ W liście napiętnowane imienne zostały dwie organizacje: Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet – za propagowanie niezgodnej z nauką katolicką regulacji urodzin, oraz „Legion Młodych” – za wrogie stanowisko wobec nauki i etyki chrześcijańskiej, a sprzyjanie ideologii komunistycznej (bolszewickiej).

⁴⁴ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 50–53v.

⁴⁵ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 53.

Parafianie zdążyli chyba przez ten krótki czas przywiązać się do swego proboszcza, bo 15 kwietnia zostało przez miejscową Akcję Katolicką zorganizowane uroczyste spotkanie, na którym *żegnano proboszcza z uczuciem prawdziwego żalu i składano mu najserdeczniejsze życzenia jak najlepszego powodzenia na nowej placówce duszpasterskiej*⁴⁶.

W Szadku (1934–1948)

Przeniesienie księdza Lidtke do Szadku wyniknęło raczej nie z jego chęci, ale z konieczności zmian proboszczowskich, z powodu nasilających się konfliktów w dwóch parafiach tego regionu: Błazkach i Szadku. Z Błazek zmuszony był odejść, mimo swego oporu, ks. Franciszek Buchalski, a z Szadku ks. Jan Stanisław Żak. Dobrowolna rezygnacja księdza Lidtke z Warty, na prośbę biskupa Radońskiego, umożliwiła dokonanie tych zmian.

Fot. 2. Ks. Edward Lidtke

Źródło: zdjęcie znajdujące się na plebanii szadkowskiej

Ks. Lidtke został mianowany proboszczem w Szadku 11 kwietnia 1934 r., a objął parafię 20 kwietnia⁴⁷. Dnia 12 kwietnia został mianowany dziekanem

⁴⁶ B., *Warta (pow. sieradzki). Pożegnanie duszpasterza*, „Tygodnik Polski” (Włocławek) 1934, t. 2, s. 215.

⁴⁷ ADWł, Akta parafii Szadek (1920–1939), sygn. par. 198, k. 201.

szadkowskim. Widocznie jednak perypetie związane ze wspomnianym wyżej nieodczytaniem w Warcie listu pasterskiego Episkopatu Polski spowodowały wstrzymanie decyzji o nominacji na dziekana i została ona ponowiona 16 maja 1934 r.⁴⁸

Stan parafii

Parafia Szadek była wówczas bardzo rozległa i należały do niej następujące miejscowości: Antonin, Bobownia-wieś, Choszczewa, Czarny Las, Dziadkowice-wieś, Dziadkowice-folwark, Dziewulin, Górna-Wola, Góry Prusinowskie, Grabowiny, Grzybów, Hamentów, Henryków-folwark, Jamno, Karczówek, Kobyla-Miejska, Kotliny-wieś, Kotliny-folwark, Kotlinki-wieś, Kotlinki-kolonia, Kromolin-wieś, Kromolin Smolarnia-osada, Kromolin Nowy, Krucica, Mostki, Nagrobla-osada, Ogrodzim-wieś, Ogrodzim-folwark, Osiny, Piaski, Probstwo-folwark, Prusinowice-wieś, Prusinowice-folwark, Przatów Bankowy, Przatów Dolny, Przatów Górny, Przatówek-folwark, Pustki, Remiszew, Rzepiszew-folwark, Sikucin-wieś, Sikucin-kolonia, Starostwo, Struga, Suchoczasy, Szadek-miasto, Szadek Poduchowny-wieś, Szadkowice-kolonia, Szadkowice-wieś, Szadkowice Skóra-osada, Szosa Uniejowska, Tarnówka-wieś, Tarnówka-kolonia, Tarnówka (Leopolda)-folwark, Wardega-osada-młyn, Wielka Wieś-wieś, Wielka Wieś-folwark, Wilamów-wieś, Wilamów-folwark, Wilamów-kolonia, Wola Przatowska-wieś, Wola Przatowska-folwark, Wola Przatowska-kolonia, Wójtowstwo-Szadek, Zagórze⁴⁹.

Liczba parafian powoli wzrastała: w 1935 r. liczyła ona 9360 katolików⁵⁰, a w roku 1939 – 9480⁵¹. Mimo zamieszkiwania w samym mieście ok. 500 Żydów (15%)⁵², w dokumentacji kościelnej nie ma śladów jakichkolwiek zatargów tej wspólnoty z katolikami.

W parafii funkcjonowały następujące bractwa i stowarzyszenia (notowane w 1938 r.): Bractwo Matki Bożej Różańcowej, Bractwo Pięciu Ran Pana Jezusa i Bożego Ciała, Bractwo św. Anny, Trzeci Zakon św. Franciszka, Żywy Różaniec, Katolickie Stowarzyszenie Mężczyzn, Katolickie Stowarzyszenie Kobiet, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej⁵³. Brak notowanych jeszcze w 1933 r.: Apostolstwa Modlitwy, Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary, Dzieła

⁴⁸ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 46–49v, 54.

⁴⁹ „Rocznik Diecezji Włocławskiej” 1938, s. 211.

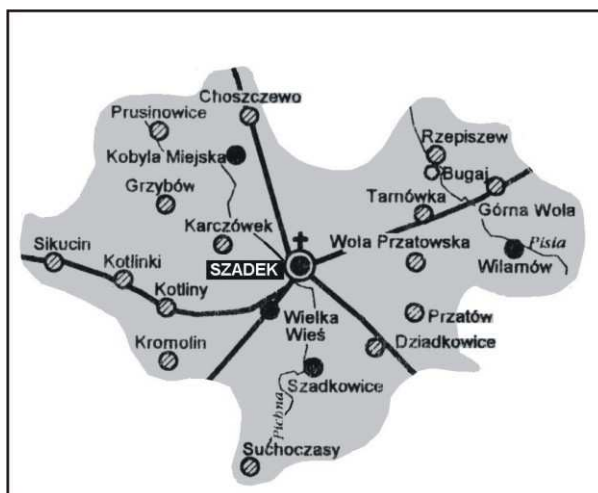
⁵⁰ „Rocznik Diecezji Włocławskiej” 1935, s. 116.

⁵¹ „Rocznik Diecezji Włocławskiej” 1939, s. 129.

⁵² T. Marszał, *Szadek. Monografia miasta*, Szadek 1995, s. 38.

⁵³ „Rocznik Diecezji Włocławskiej” 1938, s. 210.

Świętego Dzieciństwa, Towarzystwa Chóru Kościelnego im. Moniuszki⁵⁴. Czynna była także biblioteka parafialna, licząca 380 tomów⁵⁵.

Ryc. 1. Zarys terytorium parafii Szadek

w okresie kierowania nią przez ks. Edwarda Lidtkę

Źródło: opracowano na podstawie *Szkiców z dziejów Sieradzkiego*, Łódź 1977

Obchodzone były trzy odpusty parafialne: św. Jakuba, Matki Bożej Różańcowej (w pierwszą niedzielę października), św. Idziego, oraz 40-godzinne nabożeństwo (od niedzieli przewodniej)⁵⁶.

Na terenie parafii funkcjonowało 14 powszechnych szkół podstawowych: dwie siedmioklasowe w Szadku oraz 12 czteroklasowych, w następujących wioskach: Choszczewo, Górna Wola, Grzybów, Kromolin, Mostki, Prusinowice, Przatów, Remiszew, Rzepiszew, Sikucin, Suchozasy i Wilamów⁵⁷. Naukę religii we wszystkich tych szkołach prowadziły osoby świeckie.

Dnia 16 czerwca 1939 r. ks. Lidtkę mianowany został przez władzę diecezjalną protektorem szadkowskiego podokręgu sieradzkiego okręgu Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej⁵⁸.

W pracy parafialnej wspierali księdza Lidtkę wikariusze: ks. Stefan Flisiak (1934–1936), ks. Bernard Głoskowski (1936–1941), ks. Jan Klukaczyński (wrzesień – listopad 1939 r.).

⁵⁴ „Rocznik Diecezji Włocławskiej” 1933, s. 155.

⁵⁵ W. Frątczak, *Diecezja włocławska w okresie II wojny światowej*, Włocławek 2008, s. 333.

⁵⁶ „Rocznik Diecezji Włocławskiej” 1938, s. 210.

⁵⁷ „Rocznik Diecezji Włocławskiej” 1938, s. 210–211.

⁵⁸ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtkę, sygn. pers. 180, k. 57.

Troska o stan kościoła parafialnego

Ks. Lidtke starał się m. in. o właściwy wygląd wnętrza zabytkowego kościoła pw. Wniebowzięcia Najśw. Maryi Panny, św. Wawrzyńca i św. Jakuba Apostoła, dlatego w sierpniu 1937 r. przystąpił do malowania wnętrza kościoła, ponieważ poprzednia malatura, wykonana przez ks. Żaka, uległa częściowemu zniszczeniu przez zacieki powstałe pod oknami na skutek braku rynienek odprowadzających na zewnątrz wodę powstającą ze skroplenia pary wodnej na szybach. Ks. Lidtke najpierw zamontował rynienki odprowadzające wodę, a następnie przystąpił do malowania kościoła w trzech kolorach: ściany – na kremowo, żebrowania – na biało, pola między żebrowaniami – na jasnoniebiesko. Kuria Diecezjalna Włocławska orzekła jednak, że kolory te nie harmonizują ze sobą i poleciła zastosować następujący zestaw kolorów: ściany – kremowy, żebrowania – rdzawo ceglasty, pola międzyżebrowe na sklepieniu – biały⁵⁹.

Od lat trzydziestych XX w. ciągnęła się, prowadzona przez poprzedniego proboszcza ks. Jana Stanisława Żaka, sprawa restauracji ołtarza z czarnego marmuru, ufundowanego zapewne w 1633 r.⁶⁰, z którego ocalały tylko fragmenty. W 1937 r. ks. Lidtke postanowił przystąpić wreszcie do odpowiedniego zabezpieczenia ocalałych fragmentów ołtarza. Diecezjalny historyk sztuki, ks. Henryk Brzuski, zalecił zmontować go w kaplicy kościoła na ścianie wschodniej. Według księdza Litke było to niemożliwe z powodu braku miejsca w kaplicy oraz zbyt słabej wytrzymałości stropów piwnicznych pod kaplicą. Jedynym miejscem pozostała ściana w nawie pod chórem kościelnym, ale z powodu później pory (październik) zamierzał prace te wykonać w następnym roku⁶¹. Trudno powiedzieć, jak się ta sprawa ostatecznie zakończyła, ponieważ obecnie fragmenty tego ołtarza znajdują się częściowo w kościele, a częściowo w dzwonnicy⁶².

W 1939 r. ks. Lidtke umieścił w kościele nowe stacje drogi krzyżowej, a stare, malowane z XVIII w.⁶³ – o których on sam zbyt pochopnie napisał, że są *bez jakiegokolwiek wartości zabytkowej czy artystycznej*⁶⁴ – przeniósł z powrotem do kościoła św. Idziego na cmentarzu grzebalnym, skąd zostały wzięte przed 35 laty. Został jednak oskarżony przed konserwatorem województwa łódzkiego

⁵⁹ ADWł, Akta parafii Szadek (1920–1939), sygn. par. 198, k. 231–232v.

⁶⁰ *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 2: *Województwo łódzkie*, z. 10: *Powiat sieradzki*, oprac. K. Szczepkowska, Warszawa 1953, s. 27.

⁶¹ ADWł, Akta parafii Szadek (1920–1939), sygn. par. 198, k. 235–236v.

⁶² *Katalog...*, t. 2, z. 10, s. 27.

⁶³ Tamże, s. 28.

⁶⁴ ADWł, Akta parafii Szadek (1920–1939), sygn. par. 198, k. 257.

o samowolne zmiany w kościele, który był już wtedy zabytkiem. Ks. Lidtke jednak wykazał w piśmie z 31 maja 1939 r., że zarzuty te były bezpodstawne⁶⁵.

Majątek parafialny

W lipcu 1938 r. została wyceniona na 5000 zł działka ziemi przyznana parafii w 1928 r. z dawnego probostwa Szadek i dotychczas dzierżawiona. Parafia mogła ją nabyć na dogodnych warunkach, wpłacając od razu 10% tej wartości, a na resztę należności otrzymać kredyt długoterminowy. Dlatego Kuria Diecezjalna Włocławska pismem z 23 lipca 1938 r. upoważniła księdza Lidtke do załatwienia wszelkich formalności związanych z nabyciem na własność dla parafii tej działki⁶⁶.

Proboszcz też dzierżawił od pewnego czasu od Zarządu Lasów Państwowych działkę o powierzchni 2,2727 ha, składającą się z dwóch kawałków położonych w różnych miejscach. W maju 1939 r. właściciel wezwał proboszcza do zawarcia nowej umowy dzierżawnej. Ponieważ w tym czasie zarząd miasta skasował dojazd do jednej z części, proboszcz postanowił, że albo właściciel zapewni mu stały dojazd także do pierwszej części, albo wydzierżawi tylko drugą część ze stałym dojazdem. Mimo że proboszcz uzyskał odpowiednie upoważnienie do działań w tej sprawie, nie wiadomo, jak się ona ostatecznie zakończyła⁶⁷.

W 1934 r. Kazimierz Patora, zamieszkały we wsi Przatów Dolny, zapisał ze swojej ziemi m. in. po półtorej morgi dla parafii Szadek i dla Seminarium Duchownego we Włocławku, które miały przejść na własność spadkobierców po śmierci jego żony. Po 3 latach od śmierci Patory (zm. w 1936 r.) jego żona, zamierzając sprzedać całe gospodarstwo, postanowiła spłacić spadkobierców. Załatwianie licznych formalności ciągnęło się bardzo długo⁶⁸ i zakończyło się przed wybuchem wojny wpłaceniem na konto parafii przez nabywcę majątku Patory, Stanisława Bzdurskiego, kwoty 500 zł⁶⁹.

⁶⁵ ADWł, Akta parafii Szadek (1920–1939), sygn. par. 198, k. 254–257.

⁶⁶ ADWł, Akta parafii Szadek (1920–1939), sygn. par. 198, k. 245–245v.

⁶⁷ ADWł, Akta parafii Szadek (1920–1939), sygn. par. 198, k. 253–253v.

⁶⁸ ADWł, Akta parafii Szadek (1920–1939), sygn. par. 198, k. 216–216v, 249–252, 258–259v.

⁶⁹ Archiwum Kurii Diecezjalnej Włocławskiej (AKDWł), Akta parafii Szadek 1945–1955, Potwierdzenie księdza Lidtke, wysłane do Kurii Diecezjalnej Włocławskiej.

Okres wojny i okupacji

W pierwszych dniach września 1939 r. Szadek znalazł się na linii frontu i doznał skutków nalotów i ostrzału artyleryjskiego⁷⁰. Na kościele parafialnym został uszkodzony dach i potłuczone witraże w oknach⁷¹.

Ks. Lidtke, mimo czasowego aresztowania jesienią 1939 r.⁷², pozostał w Szadku przez cały czas okupacji. Okupił to jednak podpisaniem volkslisty, zmuszony do tego przez Niemców, którzy zabronili mu ponadto spełniać posług duszpasterskich. Jednak ks. Lidtke przez całą wojnę sprawował je potajemnie, o czym zaświadczyło po wojnie wielu parafian. Oficjalnie odprawiał nabożeństwa przyjeżdżający dwa razy w ciągu roku ksiądz z Charłupi Wielkiej. Niektórzy wierni uczęszczali w miarę możliwości na nabożeństwa, gdzie się dało, a większość nie chodziła w ogóle do kościoła⁷³. Sakramenty, szczególnie chrztu i małżeństwa, parafianie przyjmowali także od kapłanów sporadycznie pojawiających się w Szadku lub jego okolicach.

Współpracownik księdza Lidtke, wikariusz ks. Bernard Głoskowski, został 6 października 1941 r. aresztowany przez Niemców i wywieziony do Konstantynowa, a następnie do Dachau, gdzie zmarł 15 grudnia 1942 r.⁷⁴ W pierwszych miesiącach okupacji niemieckiej (do 30 listopada 1939 r.) spełniał obowiązki duszpasterskie w Szadku także ks. Jan Klukaczyński, który przybył tutaj ze Stawiszyna. Deportowany następnie do Generalnej Guberni, pracował w diecezji lubelskiej, gdzie w końcu maja 1944 r. został stracony przez Niemców za kontakty z partyzantami polskimi⁷⁵.

W czasie wojny zawieszono następujące stowarzyszenia katolickie: Żywy Różaniec, katolickie stowarzyszenia młodzieży oraz mężów i niewiast, Apostolstwo Modlitwy, Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary, Krucjata Eucharystyczna, Koło Ministrantów, Trzeci Zakon św. Franciszka, chór parafialny⁷⁶.

Dnia 6 października 1941 r. Niemcy zamknęli kościół parafialny i zamienili na spichrz. Zabrali dwa dzwony (500 i 280 kg) oraz uszkodzili organy z 1866 r.

⁷⁰ Zob. W. Kozłowski, *Działania wojenne we wrześniu 1939 r.*, [w:] J. Śmiałowski (red.), *Szkice z dziejów sieradzkiego*, Łódź 1977, s. 477–496.

⁷¹ *Straty Kościoła katolickiego w zakresie dzieł sztuki w czasie drugiej wojny światowej. Diecezja wrocławska*, oprac. A. i T. Łuczak, Poznań 1998, k. [94] (wydr. komputer. w Bibl. Sem. Włocł., sygn. v 3.14.1).

⁷² T. Marszał, *Szadek...*, s. 38.

⁷³ ADWł, Ankieta strat wojennych diecezji wrocławskiej w l. 1939–1945 (przeprowadził ks. S. Librowski), t. 2, s. 252.

⁷⁴ S. Librowski, *Ofiary zbrodni niemieckiej spośród duchowieństwa diecezji wrocławskiej 1939–1945*, Włocławek 1947, s. 36.

⁷⁵ ADWł, Ankieta strat wojennych diecezji wrocławskiej w l. 1939–1945, t. 2, s. 251; S. Librowski, *Ofiary...*, s. 177; W. Frątczak, *Diecezja...*, s. 267.

⁷⁶ ADWł, Ankieta strat wojennych diecezji wrocławskiej w l. 1939–1945, t. 2, s. 253.

Ze swego wyposażenia kościoła stracił: dwie srebrne monstrancje (z XVII w.), dwa srebrne kielichy (z XVII w.), dwie srebrne puszki, srebrny relikwiarz. W 1942 r. Niemcy zabrali z kościoła: 30 ornatów z XVI w., 15 kap jedwabnych i aksamitowych z XVI i XVII w., 8 chorągwi i dużo bielizny kościelnej⁷⁷.

Na terenie parafii Niemcy zniszczyli krzyże w następujących miejscowościach: Szadek (ul. Wieluńska, Prusinowska, Rynek), Choszczewa, Górna Wola, Jamno, Mostki, Prusinowice, Przatów, Remiszew, Sikucin, Suchoczasy, Tarnówka, Wilamów, a ponadto figury św. Wawrzyńca w Szadku przy Szosie Uniejowskiej oraz przy Rynku 3 (kapliczka)⁷⁸.

Została całkowicie zniszczona przez Niemców biblioteka parafialna⁷⁹.

W czasie wojny Niemcy wysiedlili z parafii blisko 500 rodzin (z tego po wojnie powróciło ok. 400 rodzin). Zginęło prawie 130 parafian, w tym ok. 100 „na wolności” i ok. 30 w obozach. Blisko 1000 osób zostało bez dachu nad głową, 15 osób doznało trwałego kalectwa. Ok. 20 rodzin z powodu wojny nie zawarło sakramentu małżeństwa⁸⁰. Niemcy wyniszczyli wszystkich Żydów zamieszkujących w mieście⁸¹.

Armia radziecka zajęła Szadek 21 stycznia 1945 r.,⁸² po uprzednim opuszczeniu go przez Niemców. Stworzyło to możliwość zorganizowania na nowo stałej pracy duszpasterskiej w tym mieście.

W okresie powojennym

Po wojnie ks. Lidtke pozostał na swojej dotychczasowej placówce. Znalazł się jednak w trudnej sytuacji ze względu na podpisanie niemieckiej listy narodowej w czasie wojny, co było wtedy oceniane bardzo negatywnie nie tylko przez ówczesne władze państwowe, ale także przez moralistów katolickich⁸³. I chociaż większość parafian – jak sam pisał – okazywała mu wyrozumiałość⁸⁴, a nawet wdzięczność za posługę duszpasterską w czasie wojny⁸⁵, to jednak osoby mu niechętne wykorzystywały ten moment do wystąpień przeciwko

⁷⁷ ADWł, Ankieta strat wojennych diecezji wrocławskiej w l. 1939–1945, t. 2, s. 252; Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 387/31; Straty Kościoła katolickiego w zakresie dzieł sztuki w czasie drugiej wojny światowej. Diecezja wrocławska, k. [94].

⁷⁸ ADWł, Ankieta strat wojennych diecezji wrocławskiej w l. 1939–1945, t. 2, s. 252.

⁷⁹ AKDWł, Akta parafii Szadek 1945–1955, Pismo ks. E. Lidtke z 22 III 1948 r.

⁸⁰ ADWł, Ankieta strat wojennych diecezji wrocławskiej w l. 1939–1945, t. 2, s. 251.

⁸¹ T. Marszał, *Szadek...*, s. 38.

⁸² W. Kozłowski, *Wyzwolenie Sieradzkiego w styczniu 1945 r.*, [w:] J. Śmiałowski (red.), *Szkice...*, s. 531.

⁸³ Zob. W. Poplatek, *Podpisywanie niemieckiej listy narodowej w świetle teologii moralnej*, „Ateneum Kapłańskie” 1948, t. 48, s. 51–61.

⁸⁴ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 61v.

⁸⁵ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 72.

niemu. Zdaniem samego księdza Lidtke, włączył się do tej akcji, a nawet ją inspirował wikariusz szadkowski ks. Witold Romański, który pracował w parafii od 1 sierpnia 1945 r.⁸⁶ Dlatego ks. Lidtke 21 grudnia 1945 r. prosił o jego szybką zmianę, aby nie utrudniał mu procesu rehabilitacyjnego, który miał się rozstrzygnąć w lutym 1946 r.⁸⁷ Ks. Romański zapewne od razu został zabrany z parafii i w ten sposób ks. Lidtke pozostał bez pomocnika, dlatego 16 lutego 1946 r. prosił biskupa włocławskiego Karola Radońskiego o nowego współpracownika, ze względu na nienajlepszy stan zdrowia i wielość obowiązków duszpasterskich⁸⁸. Nowym wikariuszem od 1 sierpnia 1947 r. został ks. Franciszek Lubecki⁸⁹, który współpracował z księdzem Lidtke do końca jego proboszczowania w Szadku. Pracy w parafii było rzeczywiście sporo, szczególnie katechetycznej, bo w 1947 r. funkcjonowało na jej terenie 10 szkół, w których w sumie pobierało naukę 1330 dzieci⁹⁰. W samym Szadku przypadało na księdza prefekta 26 godzin nauki religii tygodniowo⁹¹. W pozostałych szkołach do nauki religii musiano angażować osoby świeckie, najczęściej z miejscowego nauczycielstwa.

W maju 1947 r. Komitet Budowy Szkoły w Szadku wystąpił z propozycją zamiany działki gminnej o obszarze 3,92 ha na działkę kościelną o powierzchni 8 morgów 32 prętów, która według projektodawców lepiej nadawała się pod budowę szkoły⁹². Mimo tego, że ks. Lidtke początkowo skłonny był poprzeć taką zamianę, okazała się ona później niemożliwa do zrealizowania, głównie z tego powodu, że gmina Szadek nie była pełnoprawnym właścicielem ofiarowanej na zamianę działki⁹³.

W październiku 1946 r. biskup włocławski zaproponował księdzu Lidtke zmianę parafii, ten jednak odpowiedział (16 października 1945 r.), że ze względu na stan swego zdrowia oraz inne uwarunkowania osobiste zmiany w obecnych warunkach nie pragnie⁹⁴. Musiał jednak spotykać się z różnymi zarzutami, m. in. że nie spełnia dobrze swych obowiązków dziekańskich, skoro

⁸⁶ ADWł, Akta personalne ks. W. Romańskiego, b. sygn., Pismo ks. W. Romańskiego do Kurii Diecezjalnej Włocławskiej z 2 VIII 1945 r.

⁸⁷ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 59–59v.

⁸⁸ AKDWł, Akta parafii Szadek 1945–1955, Pismo z 16 II 1946 r.

⁸⁹ Z *Kurii Diecezjalnej. Personalia*, „Kronika Diecezji Włocławskiej” 1947, t. 41, s. 180.

⁹⁰ AKDWł, Akta parafii Szadek 1945–1955, Wykaz szkół parafii Szadek z 9 X 1947 r.

⁹¹ AKDWł, Akta parafii Szadek 1945–1955, Pismo wikariusza ks. F. Lubeckiego z 12 X 1947 r.

⁹² AKDWł, Akta parafii Szadek 1945–1955, Pismo Komitetu Budowy Szkoły do biskupa włocławskiego z 7 V 1947 r.

⁹³ AKDWł, Akta parafii Szadek 1945–1955, Pisma z 16 VII, 18 VII, 19 VII, 3 VII 1947 r. i 13 III 1948 r.

⁹⁴ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 61–62.

kapłani kondekanalni zebrani na odpuszczeniu w Zadzimiu 13 lipca 1947 r. uznali za wskazane w piśmie do biskupa wrocławskiego zaprzeczyć takim insynuacjom⁹⁵.

We wrześniu 1947 r. ks. Lidtke otrzymał nową propozycję zmiany parafii, tym razem już konkretnie do Chodcza. Na prośbę o odłożenie zmiany biskup wrocławski zgodził się, aby pozostał w Szadku do wiosny 1948 r.⁹⁶ Wieść o planowanym przeniesieniu księdza Lidtke z Szadku musiała jednak się rozpowszechnić, skoro jego brat w liście do biskupa wrocławskiego z 5 stycznia 1948 r. występował w obronie proboszcza przed insynuacjami niezyczliwych mu ludzi⁹⁷. Dnia 5 lutego 1948 r. ks. Lidtke otrzymał propozycję przeniesienia się na probostwo do Iwanowic. Tym razem przyjął tę propozycję i 5 marca 1948 r. złożył rezygnację z Szadku, prosząc jedynie biskupa, aby przeprowadzka mogła nastąpić po 11 kwietnia, na co biskup się zgodził⁹⁸. Na wiadomość o tym parafianie szadkowscy wysłali kilka petycji o pozostawienie księdza Lidtke w Szadku (w sumie podpisały je 284 osoby⁹⁹), co jednak nie spowodowało zmiany decyzji biskupa. Ostatecznie 15 kwietnia 1948 r. zwolnił on księdza Lidtke z obowiązków proboszcza parafii Szadek i dziekana dekanatu szadkowskiego, i powierzył mu parafię Iwanowice¹⁰⁰.

Tak jak i na innych parafiach, dokuczały mu w Szadku różne choroby (dolegliwości wątroby i woreczka żółciowego, zła przemiana materii), które utrudniały pracę duszpasterską, szczególnie w niedzielę i święta, kiedy aż do popołudnia musiał wypełniać swoje obowiązki na czczo. W tym czasie zmuszony był trzy razy poddawać się operacji na przepuklinę¹⁰¹.

W sumie ks. Lidtke pracował jako duszpasterz w Szadku niespełna 14 lat: 5 lat przed II wojną światową, ponad 5 w czasie wojny oraz 3 lata w okresie powojennym.

W Iwanowicach (1948–1951)

Parafia Iwanowice, położona w odległości ok. 23 km od Kalisza, włączona do dekanatu kaliskiego południowego, była znacznie mniejsza od parafii Szadek i liczyła blisko 6 tys. parafian. Miała ona kościół parafialny (mogący pomieścić jednorazowo ok. 1500 osób) oraz dwa kościoły filialne: w Kamiennej i Sobiesękach. Poprzednik księdza Lidtke na probostwie w Iwanowicach, ks. Józef Dalak, aczkolwiek bardzo pracowity, nie mógł usunąć wszystkich

⁹⁵ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 65–65v.

⁹⁶ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 67–67v.

⁹⁷ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 69–69v.

⁹⁸ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 70–71.

⁹⁹ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 72–76v.

¹⁰⁰ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 77.

¹⁰¹ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 64, 66–67.

spustoszeń dokonanych w parafii w czasie wojny. Ks. Lidtke nie spodziewał się tam zatem beztrudnego życia – jak sam pisał – *ze względu na konieczność przeprowadzenia poważnych remontów w plebanii i w kościele, nie ustaloną sytuację kościoła w Sobiesękach i inne miejscowe bolączki*¹⁰².

Jak na starszego kapłana (w roku przybycia do Iwanowic liczył niemal 69 lat) i schorowanego, zmuszonego co roku poddawać się kuracji w Busku-Zdroju, Krynicy lub w Szczawnicy¹⁰³, była to placówka rzeczywiście bardzo trudna. Jednak starał się on w miarę możliwości sprostać postawionym przed nim zadaniom, korzystając w pracy duszpasterskiej z pomocy swojego wikariusza, ks. Jana Rogulskiego.

Krótko po przybyciu do parafii podjął kroki w celu unormowania sytuacji kościoła w Sobiesękach. Była to świątynia protestancka, przed wojną parafialna dla niemieckiej wspólnoty ewangelickiej (ok. 3 tys. osób), zamieszkującej na terenie tej parafii (ok. 1 tys. osób¹⁰⁴) i w kilku okolicznych. Po ucieczce Niemców w 1945 r. ich miejsce zajęli wysiedleńcy z za Bugu¹⁰⁵. W sierpniu 1945 r. Urząd Gminy Iwanowice na podstawie orzeczenia Urzędu Likwidacyjnego w Poznaniu przeznaczył ten kościół dla katolickiego kultu religijnego, a następnie cały majątek po parafii ewangelickiej przekazał proboszczowi parafii Iwanowice. Planowano utworzenie samodzielnej parafii w Sobiesękach, ale ponieważ tamtejsza plebania (pastorówka) została samowolnie zajęta na inne cele, na razie stało się to niemożliwe¹⁰⁶.

Ks. Lidtke najpierw, w czerwcu 1948 r., zgłosił biskupowi włocławskiemu Karolowi Radońskiemu pierwszą propozycję formalnego załatwienia tej sprawy¹⁰⁷, ale szczegółów nie znamy. W drugim piśmie, z 9 kwietnia 1949 r., sugerował, żeby – ze względu na niewygasłe pretensje Zarządu Mienia Ewangelickiego w Toruniu – posiadłość poewangelicką przekazać jakiemuś zgromadzeniu zakonnemu, np. orionistom, którzy mogliby tam utworzyć przytułek lub sierociniec dla dzieci, *co usposobitoby może czynniki rządowe przychylnie do tej sprawy i ułatwiłoby w przyszłości utworzenie tam parafii*¹⁰⁸.

¹⁰² ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 70.

¹⁰³ ADWł, Akta personalne ks. E. Lidtke, sygn. pers. 180, k. 78–80, 82–83.

¹⁰⁴ „Rocznik Diecezji Włocławskiej” 1932, s. 110.

¹⁰⁵ ADWł, Akta parafii Iwanowice 1945–1967, Pismo ks. E. Lidtke do Kurii diecezjalnej we Włocławku z 18 I 1950 r.

¹⁰⁶ ADWł, Akta parafii Iwanowice 1945–1967, Pismo ks. J. Dalaka do Kurii Biskupiej we Włocławku z 25 XI 1947 r.; Pismo ks. Edwarda Lidtke do biskupa włocławskiego Karola Radońskiego z 9 IV 1949 r.

¹⁰⁷ ADWł, Akta parafii Iwanowice 1945–1967, Pismo Kurii Diecezjalnej Włocławskiej do dziekana w Opatówku ks. Władysława Ulatowskiego z 16 VI 1948 r.

¹⁰⁸ ADWł, Akta parafii Iwanowice 1945–1967, Pismo biskupa włocławskiego Karola Radońskiego do ks. E. Lidtke z 12 IV 1949 r.

Mimo akceptacji tego projektu przez biskupa włocławskiego¹⁰⁹, nie udało się go zrealizować.

Sprawa ciągnęła się jeszcze kilka lat i została załatwiona dopiero przez kolejnego następcę księdza Lidtke na probostwie iwanowickim, ks. Józefa Żelazka, przez podpisanie umowy dzierżawnej z Zarządem Mienia Ewangelickiego w 1954 r.¹¹⁰

Ks. Lidtke prowadził solidnie normalną pracę duszpasterską, a nawet próbował ją rozwijać. Dziekan ks. Władysław Ulatowski, wizytujący tę placówkę duszpasterską w 1949 r., stwierdził, że *praca w parafii idzie systematycznie dzięki doświadczeniu i gorliwości obecnego duszpasterza*. Wizytator zwrócił przede wszystkim uwagę na stan duchowy parafii: *Wciągnęło się kilka rodzin do Osobistego Poświęcenia Sercu Jezusowemu, przybyło Kół Różańcowych i jest ich obecnie 15, do kościoła chodzi duża ilość mężczyzn, zwłaszcza biorą oni gremialny udział w procesjach, chór kościelny ładnie się rozwija, Caritas jest czynna [...], ministranci łączą się w swe kółka, nauczycielstwo w szkole jest przychylnie w sprawie katolickiej, parafia broni się przed najściami sekciarzy jehowickich*¹¹¹. Naukę religii prowadzono w sześciu szkołach funkcjonujących na terenie parafii, na co poświęcano 65 godzin lekcyjnych tygodniowo, z czego ok. 30 godzin było prowadzonych przez wikariusza, a reszta przez nauczycieli świeckich. Istniała ponadto biblioteczka parafialna, licząca 300 tomów, z której korzystały przede wszystkim dzieci¹¹². W 1950 r. ks. Lidtke zorganizował w parafii, zapewne pierwsze po wojnie, tygodniowe misje (13–21 maja), które przeprowadzili sercanie z Krakowa¹¹³. Pod względem zaś materialnym – jak pisał dziekan – *ciągle się czuwa nad całością majątku kościelnego: dach na plebanii nowy, wewnątrz jest ona odnowiona, podobnie dwa razy naprawiano dach na kościele, ogrodzona została siatką drucianą posesja proboszczowska, przy studni dana pompa*¹¹⁴. Wiadomo też, że ks. Lidtke przeprowadził malowanie prezbiterium w kościele parafialnym¹¹⁵.

¹⁰⁹ ADWł, Akta parafii Iwanowice 1945–1967, Pismo ks. E. Lidtke do biskupa włocławskiego Karola Radońskiego z 9 IV 1949 r.

¹¹⁰ ADWł, Akta parafii Iwanowice 1945–1967, Pismo ks. J. Żelazka do Kurii Diecezjalnej we Włocławku z 3 III 1954 r.

¹¹¹ ADWł, Akta parafii Iwanowice 1945–1967, Wizyta dziekańska w Iwanowicach z 28 IV 1948 r.

¹¹² ADWł, Akta parafii Iwanowice 1945–1967, Formularz sprawozdawczy [z katechizacji], 5 VII 1949 r.

¹¹³ ADWł, Akta parafii Iwanowice 1945–1967, Pisma w tej sprawie z 28 II, 22 III i 24 III 1950 r.

¹¹⁴ ADWł, Akta parafii Iwanowice 1945–1967, Wizyta dziekańska w Iwanowicach z dnia 28 IV 1948 r.

¹¹⁵ Archiwum parafii Iwanowice, Kronika parafialna parafii rzym.-kat. w Iwanowicach, s. 17 (rps).

Proboszcz, jak się wydaje, nie rozwijał zbytnio inwestycji w parafii, miał bowiem na względzie kiepski stan materialny większości swoich parafian. Gdy w 1949 r. Komisja Gospodarcza Kurii Diecezjalnej, podnosząc znacznie wyznaczony na parafię podatek kurialny¹¹⁶, radziła mu zaapelować do parafian o większą ofiarność na cele kościelne¹¹⁷, odpowiedział: *inny proboszcz na moim miejscu być może potrafiłby pobudzić tutejszych parafian do większej ofiarności, ja jednak takiego talentu nie posiadam. [...] większość z nich albo nic nie posiada, albo żyje z połowy morgi ziemi*". Na znak solidarności z tym „niezaradnym” proboszczem kapłani sąsiedzi zgodzili się płacić większy podatek niż im wyznaczono, aby go nieco odciążyć¹¹⁸.

Zmarł 28 marca 1951 r. (na nagrobku w Iwanowicach podano jako datę śmierci: 27 marca 1951 r.), przeżywszy 72 lata, w tym 49 lat w kapłaństwie, i został pochowany na tamtejszym cmentarzu parafialnym¹¹⁹.

Fot. 3. Grób ks. Edwarda Lidtke
na cmentarzu parafialnym w Iwanowicach
Źródło: ze zbiorów ks. Zdzisława Pawlaka

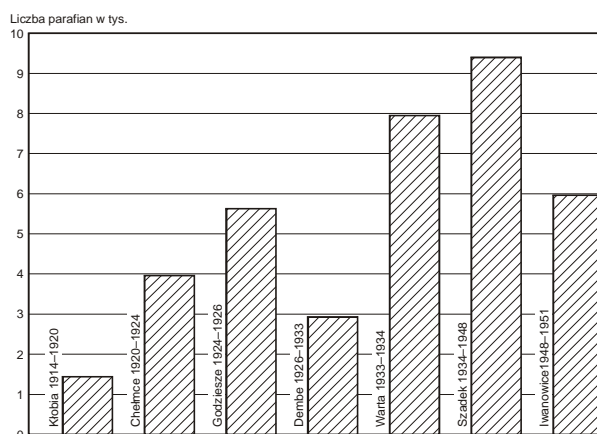
¹¹⁶ ADWł, Akta parafii Iwanowice 1945–1967, Pismo ks. E. Lidtke do Kurii Diecezjalnej Włocławskiej z 26 XI 1949 r.

¹¹⁷ ADWł, Akta parafii Iwanowice 1945–1967, Pismo Kurii Diecezjalnej Włocławskiej do ks. E. Lidtke z 12 I [19]50 r.

¹¹⁸ ADWł, Akta parafii Iwanowice 1945–1967, Pismo ks. E. Lidtke do Kurii Diecezjalnej Włocławskiej z 18 I 1950 r.

¹¹⁹ [W. Kujawski] Ks. W. K., *Edward Lidtke*, „Kronika Diecezji Włocławskiej” 1989, t. 72, dod. nr 10–11, s. 45.

W sumie ks. Edward Lidtko pracował na siedmiu samodzielnych placówkach duszpasterskich w diecezji włocławskiej. Większość z nich znajdowała się w bliższych lub dalszych okolicach Kalisza. W tej perspektywie placówki w Warcie i Szadku są jakby wypadem rozpoznawczym na nowe tereny. Władza diecezjalna przydzielała mu do obsługi coraz liczniejsze placówki, z wyjątkiem epizodu, którym była administracja niewielkiej parafii Dembe (1926–1933), powierzona jednak księdzu Lidtko na wyraźną jego prośbę.

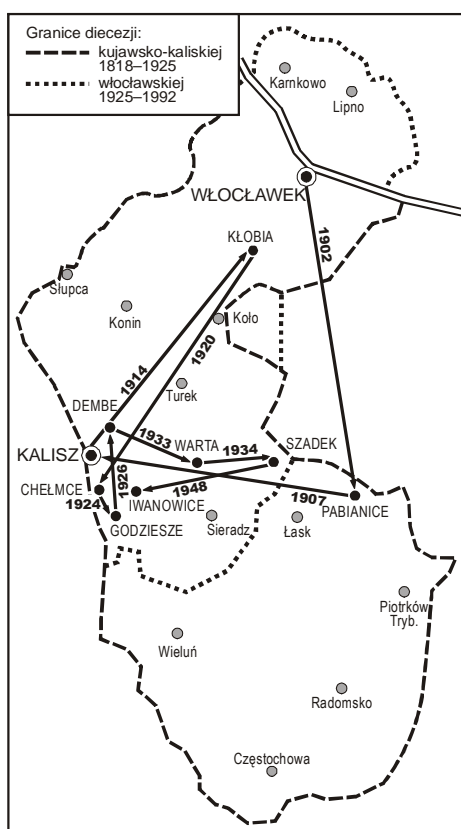
Ryc. 2. Liczebność parafii obsługiwanych przez ks. Edwarda Lidtko
Źródło: opracowanie własne

Placówka w Szadku była największym sukcesem w karierze proboszczowskiej księdza Lidtko. Pracował tu niespełna 14 lat, najwięcej ze wszystkich placówek w swoim życiu. Chociaż był to już zmierzch jego sił witalnych (55–69 lat), zrobił sporo w tej parafii. Nie było to jednak największe osiągnięcie w jego działalności proboszczowskiej, ponieważ ponad 5 lat z tego okresu przypadło na czas wojny i okupacji niemieckiej, kiedy to został pozbawiony możliwości jawnej pracy duszpasterskiej. Po wojnie władza diecezjalna doszła do przekonania, że ks. Lidtko nie może już w pełni efektywnie działać w Szadku, dlatego przeniosła go na mniejszą parafię – do Iwanowic.

Ks. Lidtko, choć nie był historykiem, miał pewne wyczucie potrzeby dokumentowania życia religijnego w parafiach, w których dane mu było pracować. Wiadomo, że w parafii Kłobia prowadził kronikę, która jednak się nie zachowała. W Chełmcach, oprócz dokumentacji swojej tutaj działalności w latach 1920–1924, opracował krótki rys historyczny obrazu Matki Bożej Chełmskiej, a ponadto zbierał materiały do monografii parafii Chełmce¹²⁰. Materiały te szczęśliwie zachowały się w archiwum parafialnym. Można

¹²⁰ S. Kęszka, *Dzieje...*, s. 127, 129.

przypuszczać, że podobną dokumentację prowadził w innych parafiach, ale nie przetrwała ona do naszych czasów.

Ryc. 3. Miejsca pracy duszpasterskiej ks. Edwarda Lidtke w latach 1902–1951

Strzałki oznaczają kierunki translokacji. Linia przerywana – granice diec. kujawsko-kaliskiej (1818–1925), linia punktowana – zmiany granicy w 1925 r. (diec. włocławska)

Źródło: opracowanie własne

Bibliografia

Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 387/31.

Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Akta personalne ks. Edwarda Lidtke, sygn. pers. 180, 86 k.

Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Akta personalne ks. W. Romańskiego, b. sygn., k. nlb.

- Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Kronika kościelna Kalisza, t. 5, 1919–1926, s. 507.
- Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Akta parafii Dembe (1921–1937), sygn. par. 29, k. 24–31v.
- Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Akta parafii Godziesze Wielkie (1921–1939), sygn. par. 65, k. 15–27v.
- Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Akta parafii Kłobia (1920–1938), sygn. par. 96, k. 66.
- Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Akta parafii Szadek (1920–1939), sygn. par. 198, k. 201–259v.
- Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Akta parafii Iwanowice 1945–1967, b. sygn., nlb.
- Archiwum Kurii Diecezjalnej we Włocławku, Akta parafii Szadek 1945–1955, b. sygn., k. nlb.
- Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Ankieta strat wojennych diecezji włocławskiej w l. 1939–1945 (przeprowadził ks. S. Librowski), t. 2, s. 251–253.
- Archiwum parafii Chełmce, Kronika parafii Chełmce, t. 1–3, b. sygn.
- Archiwum parafii Chełmce, Kronika chóru parafii Narodzenia NMP w Chełmcach, b. sygn.
- Archiwum parafii Chełmce, Kronika Straży Ogniowej w Chełmcach, b. sygn.
- Archiwum parafii Chełmce, Wspomnienia ks. Lidtke o pracy w Chełmcach, b. sygn.
- Archiwum parafii Iwanowice, Kronika parafialna parafii rzym.-kat. w Iwanowicach, s. 17 (rps).
- B., *Warta (pow. sieradzki). Pożegnanie duszpasterza*, „Tygodnik Polski” (Włocławek) 1934, t. 2.
- Bedyński K., *Posługa niektórych kapelanów więziennych do 1953 r. na terenie obecnej diecezji kaliskiej*, [w:] *Rola nowo powstałych parafii w kształtowaniu postaw moralnych i patriotycznych w środowisku wielkomijskim na podstawie parafii św. Ap. Piotra i Pawła w Kaliszu*, Kalisz 2007.
- „Catalogus ecclesiarum... dioecesis Wladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini” 1915, 1920, 1923, 1925.
- „Catalogus ecclesiarum... dioecesis Wladislaviensis pro anno Domini” 1927.
- Flak B. A., Kęszka S. (red.), *W koronie. Dziedzictwo wiary i kultury parafii pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Chełmcach*, Chełmce 2008.
- Frątczak W., *Diecezja włocławska w okresie II wojny światowej*, Włocławek 2008.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 2: *Województwo łódzkie*, z. 10: *Powiat sieradzki*, oprac. K. Szczepkowska, Warszawa 1953, s. 27–28.
- Kęszka S., *Dzieje parafii Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Chełmcach*, Kalisz 2008.
- Kozłowski W., *Działania wojenne we wrześniu 1939 r.*, [w:] Śmiałowski J. (red.), *Szkice z dziejów sieradzkiego*, Łódź 1977.

- Kozłowski W., *Wyzwolenie Sieradzkiego w styczniu 1945 r.*, [w:] Śmiałowski J. (red.), *Szkice z dziejów sieradzkiego*, Łódź 1977.
- „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” 1907, t. 1; 1908, t. 2; 1914, t. 8.
- „Kronika Diecezji Włocławskiej” 1947, t. 41.
- [Kujawski W.] Ks. W. K., *Edward Lidtke*, „Kronika Diecezji Włocławskiej” 1989, k. 72, dod. nr 10–11.
- Liber actorum in Seminario Wladislav[iense] 1883–1903*, k. 73, 85, 89 (kserok. rękopisu w Bibl. Sem. Włocł., sygn. WŁ 83).
- Librowski S., *Ofiary zbrodni niemieckiej spośród duchowieństwa diecezji włocławskiej 1939–1945*, Włocławek 1947.
- List pasterski biskupów polskich. O ducha chrześcijańskiego w Polsce*, „Kronika Diecezji Włocławskiej” 1934, t. 28.
- Popłatek W., *Podpisywanie niemieckiej listy narodowej w świetle teologii moralnej*, „Ateneum Kapłańskie” 1948, t. 48.
- Rawita-Witanowski M., *Wielkopolskie miasto Koło – jego przeszłość i pamiątki*, Piotrków 1912.
- „Rocznik Diecezji Włocławskiej” 1932, 1933, 1935, 1938, 1939.
- Straty Kościoła katolickiego w zakresie dzieł sztuki w czasie drugiej wojny światowej. Diecezja włocławska*, oprac. A. i T. Łuczak, Poznań 1998, k. [94] (wydr. komputer. w Bibl. Sem. Włocł., sygn. v 3.14.1).

49 YEARS OF MINISTRATION, WITH 14 YEARS IN SZADEK – FATHER EDWARD LIDTKE

Summary

Father Edward Lidtke (1879–1951), before becoming a parish-priest in Szadek, had already spent 32 years in pastoral work, first as curate and prefect in Pabianice (1902–1907) and Kalisz (1907–1914), and then as parish-priest in Kłobiasz (1914–1920), Chełmce (1920–1924), Grodziszewo Wielkie (1924–1926), Demba (1926–1933), Warta (1933–1934).

Five and a half years of his 14-year office in Szadek (1934–1948) fell on World War II and German occupation in Poland. In the pre-war period he strove to provide ministerial services to all parishioners and religious education to all children and young people. He also took great care of the parish church – had it painted inside and had new Stations of the Cross fitted in. He also looked after the financial matters of the parish.

He remained in the parish during the war but had to sign the German nationality list. He could not perform his religious duties officially, only conspiratorial ministration was possible.

After the war he undertook work on revival of religious life in the parish, but his wartime act made it difficult. In response to repeated suggestions from the bishop of Włocławek he resigned from this parish in 1948 and moved to Iwanowice, where he was the parish-priest until the end of his life.